

RĪGAS POLITEHNISKĀ INSTITŪTA ABSOLVENTA JĀŅA STIPRĀ (1870–1946) DAUDZPUSĪGĀ PEDAGOĢISKĀ UN SABIEDRISKĀ DARBĪBA

ALĪDA ZIGMUDE*

Rīgas Tehniskā universitāte

ELITA STIKUTE

Latvijas Universitāte

Kopsavilkums. Pētījumā atklāta pedagoga, tautsaimnieka un žurnālista Jāņa Stiprā (1870–1946) mērķtiecība, lai iegūtu izglītību, un viņa daudzpusīgā pedagoģiskā darbība Tomskā (Krievijā), Tukumā, Valkā un Rīgā, ieguldījums žurnālistikā, folklorā, sabiedriskajā darbā. J. Stiprais ar Rīgas Politehniskajā institūtā (RPI) iegūtajām zināšanām ekonomikā dalījās ar studentiem Latvijas Universitātē (LU), Latvijas Tautas universitātē un Viļa Olava komerckolā, 20. gadsimta pirmajā pusē bija mācību iestāžu direktors Tukumā, Valkā un Rīgā, darbojās latviešu studentu korporācijā «Selonija», bija viens no 1944. gada 17. marta Latvijas Centrālās Padomes Memoranda parakstītājiem. J. Stiprā nopelni Latvijas labā novērtēti ar Latvijas Republikas augstāko apbalvojumu – Triju Zvaigžņu ordeni.

Atslēgas vārdi: Jānis Stiprais, Rīgas Politehniskais institūts, Latvijas Centrālās Padomes Memoranda parakstītāji, skolu direktori.

Ievads

No Piebalgas cēlušies daudzi Latvijas inteliģences pārstāvji, viņu vidū – pedagogi. Viens no viņiem bija arī pedagogs, tautsaimnieks un žurnālists Jānis Stiprais, kurš, neraugoties uz necilo materiālo stāvokli, tomēr ieguva augstāko izglītību un ilgus gadus kalpoja savai tautai, izglītodams jaunatni.

* Korespondējošais autors.

E-pasts: alida.zigmunde@rtu.lv

© 2021 Alīda Zigmunde, Elita Stikute. Izdevējs RTU Izdevniecība.

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons* licenci CC BY 4.0.

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Par J. Stipro vairākkārt rakstīts presē jau viņa dzīves laikā, mūsdienās pedagogu atceras un augstu vērtē arī viņa *Alma mater*, par ko liecina gan šis pētījums, kas veikts, atzīmējot viņa 150. jubileju, gan raksts RTU laikrakstā «Jaunais Inženieris» 2000. gadā, atzīmējot viņa 130. dzimšanas dienu. [1]. Latvijas bibliotēkās saglabājušies J. Stiprā tulkotie darbi un sarakstītās grāmatas, raksti laikrakstos, kā arī raksti par viņu periodikā, Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā – viņa skolotāja personāllieta, LU mācībspēka personāllieta, Latvijas Republikas pavalstnieka pase un citi dokumenti.

J. Stiprais kā patriotiski noskaņots latvietis 1944. gadā parakstīja Latvijas Centrālās Padomes Memorandu, un viena no jaunākajām publikācijām par J. Stipro ir viņa biogrāfija, kas ievietota 2014. gadā izdotajā Memoranda parakstītājiem veltītajā biogrāfiskajā vārdnīcā [2]. Jāsecina, ka minētās J. Stiprā biogrāfijas sastādīšanā, neizmantojot oriģināldokumentus vai viņa CV, ieviesušās dažas neprecizitātes – neprecīzi norādīts viņa tēva vārds un pedagoģiskās darbības gadi, kā arī miršanas datums. Pētījuma mērķis ir izpētīt viņa pedagoģisko un sabiedrisko darbību un precizēt J. Stiprā biogrāfiskos datus. Pētīšanas metodes: avotu un literatūras analīze.

Jāņa Stiprā bērnība, skolas un studiju gadi

Jānis Stiprais dzimis 1870. gada 31. augustā Vecpiebalgas pagastā. Viņa dzimšana reģistrēta Piebalgas draudzē, viņa tēvs Andžs bija lauksaimnieks [3]. To apstiprina arī J. Stiprā autobiogrāfija, kas rakstīta 20. gadsimta sākumā [4]. Vēlāk dažos dokumentos, tostarp – Latvijas Republikas pasē, ierakstīts, ka J. Stiprā tēva vārds ir Antons [5], šis vārds vēlāk parādās arī publicētajos pētījumos [2].

Divus gadus Jānis mācījās Kaibēnu skolā pie skolotājiem un rakstniekiem brāļiem Matīsa (1839–1920) un Reiņa (1848–1926) Kaudzītēm, tad četrus gadus Skujenes draudzes skolā, pēc tam – Pētera I reālskolā Rīgā, ko absolvēja 1892. gadā. Jāņa tēvs devās mūžībā, kad viņš mācījās reālskolas 4. klasē, un par iztiku viņam turpmāk bija jāgādā pašam. No skolas naudas reālskolā Jānis bija atbrīvots, taču bija jāmaksā par dzīvokļa īri. Par to bija iekrājijs parāds, un, lai to nosegtu, viņš mācīja saimnieka bērnus, vēlāk – arī citus bērnus. Mācoties reālskolas 5. klasē, J. Stiprais, mācot privātskolēnus, pelnīja tiem laikiem lielu naudu – 10 rubļus mēnesī. Drīz vien viņš piepelnījās arī, strādājot par pārrakstītāju pie apgabaltiesas tulka. Tas nebija viegli, jo bieži vien dienā viņš novadīja četras privātsiņas un atgriezās irētajā dzīvoklī tikai pēc pulksten deviņiem vakarā. Ja nebija privātsiņas, viņš rakstīja laikrakstiem un tulkoja [4].

1892. gada septembrī J. Stiprais iestājās Rīgas Politehnikuma Lauksaimniecības nodaļā, taču 1893. gadā materiālu apsvērumu dēļ viņam studijas nācās pārtraukt – par studijām privātajā augstskolā bija jāmaksā. Turpmākos sešus gadus viņš strādāja un krāja naudu studijām. 1899. gada rudenī J. Stiprais studijas atsāka nu jau 1896. gadā reorganizētajā augstskolā – Rīgas Politehniskajā institūtā (RPI), izvēloties studēt Komercijas nodaļā [6]. Brīvajos brīžos viņš turpināja strādāt par privātskolotāju, kā arī piepelnījās, tirgojot malku. Kad nedaudz bija apgūtas tirdzniecības zinības, J. Stiprais sāka tās mācīt citiem, vēlāk nodibināja arī privātus tirdzniecības kursus [4]. Būdams students, J. Stiprais 1892. gadā iestājās vecākajā Latvijā dibinātajā latviešu studentu korporācijā «Selonija», vēlāk darbojās tās filistru biedrībā. RPI J. Stiprais absolvēja 1904. gadā reizē ar latviešu sabiedrisko darbinieku un publicistu Vili Olavu (1867–1917), kura vārdā nosauktajā skolā viņš vēlāk strādāja.

Tulkojumi, publicistika, folkloras apkopošana

Jau studiju gados 19. gadsimta beigās J. Stiprais pelnīja iztiku tulkojot. No krievu valodas tika pārtulkota krievu rakstnieka un tulkotāja Andreja Kamenska (*Андрей Васильевич Каменский*; 1843–1913) grāmata «Edisons». To 1892. gadā izdeva Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa [7]. Iespējams, ka J. Stiprais amerikāņu izgudrotāja un uzņēmēja Tomasa Alvas Edisona (*Thomas Alva Edison*; 1847–1931) autobiogrāfiju tulkoja ne tikai finansiālu apsvērumu dēļ, šī tēma, visticamāk, varēja viņu interesēt, jo viņš studēja inženierzinātnes.

Jānosauc arī J. Stiprā tulkojumi no vācu valodas – vācu dzejnieka, dramaturga Frīdriha Šillera (*Friedrich Schiller*; 1759–1805) traģēdija «Marija Stjuarte» un rakstnieka Hermana Zūdermana (*Hermann Sudermann*; 1857–1928) drāma «Fricītis». Abi literārie darbi tika izrādīti – Rīgas Latviešu biedrības teātris 1896. gadā skatītājiem piedāvāja «Mariju Stjuarti», Rīgas Jaunais teātris 1904. gadā – «Fricīti».

Jau studiju gados J. Stiprais sadarbojās gandrīz ar visiem laikrakstiem, kas tolaik iznāca latviešu valodā. Autobiogrāfijā J. Stiprais rakstīja, ka 1902. gada vasaras brīvlaikā viņš vadīja laikraksta «Baltijas Vēstnesis» Ārzemju nodaļu [4]. Vēlāk – strādāja par līdzstrādnieku laikrakstos «Dzimtenes Vēstnesis», «Lidums», «Tautas Balss» un – no 1919. līdz 1940. gadam – «Brīvajā Zemē».

1908. gadā laikrakstos «Dzimtenes Vēstnesis» [8] un «Zemkopis» [9] publicēts J. Stiprā raksts «Mūsu tirdzniecības mācību iestādes». Tajā iztirzāta minēto skolu vēsture Krievijas impērijā, kuras sastāvā tolaik ietilpa tagadējās Latvijas teritorija, likumdošana to dibināšanai un

darbībai, popularitāte, jo tirdzniecību J. Stiprais uzskatīja par latviešu tautas labklājības pamatakmeni. Viņš pieminēja arī savu *Alma mater* – RPI, kur Komercijas nodaļas nākamie absolventi jau studiju gados atrada darbu veikalos, strādājot par grāmatvežiem, ieņēma atbildīgus amatus bankās, tirdzniecībā un saņēma labas algas. Topošie komersanti mēdza mācīt arī valodas, taču toreiz to darīja daudzi, bija liela konkurence, tāpēc alga bija maza. J. Stiprais bija nesavtīgs pedagogs, kurš strādāja idejas vārdā, neizvirzot atalgojumu pirmajā vietā.

Pagājušā gadsimta 20. un 30. gados J. Stiprais publicēja arī dažādus rakstus periodikā, tostarp arī tādus, kuros rodamas pārdomas par bērnu skološanu un audzināšanu. Piemēram, J. Stiprais par skolas izvēli vecākiem rakstīja, ka labu izglītību var iegūt ne tikai lielajās pilsētās. Viņš norādīja, ka lauciniekiem, izvēloties sūtīt bērnus mācīties uz pilsētu, tiek zaudēta ne tikai saikne ar vecākiem, mīlestība pret laukiem, bet arī kontrole par bērnu brīvā laika lietderīgu izmantošanu un mācībām. Pēc J. Stiprā novērojumiem, lielajās skolās, kur audzēkņu skaits ir ap tūkstoti, «rets skolotājs pazīst te savus audzēkņus kaut vārda pēc» [10].

Viena no dzīves pamatvērtībām J. Stiprajam bija izglītība, ko bija ieguvis viņš pats un vēlējās, lai to iegūst pēc iespējas vairāk cilvēku. Tiekšanās pēc izglītības un garīgām vērtībām nāca no ģimenes un sabiedrības, kurā aizritēja viņa bērnība – Piebalgas, Vidzemes, kur bija izplatītas brāļu draudžu idejas. Te liela ietekme bija arī brāļiem Kaudzītēm, kuri bija cieši saistīti ar brāļu draudzēm un saviem skolēniem Kaibēnu skolā, kā atmiņās rakstīja J. Stiprais, deva «ne tikai zinības, bet arī tikumības pamatus», radināja pie darba un kārtības, ieaudzināja vēlmi tiekties pēc cēliem mērķiem [11]. J. Stiprais to dzīvē ievēroja un ar labu vārdu atcerējās arī abus brāļus skolotājus, kuri bijuši lieliski pedagogi un audzinātāji, pratuši nodarbināt skolēnus arī vaļas brīžos, piemēram, sportojot. Pie skolas bijusi pašu ierīkota slidotava, slidas bijušas galvenokārt paštaisītas – ar koka klucīti iedzītu un nostiprinātu asmeni, kas bija vai nu pašu kaltas izkaps, vai kāds cits piemērots dzelzs gabals. Paštaisītās slidas nebija pietiekamā daudzumā, daudzi slidoja ar vienu slidu vai to aizņēmas no citiem. Skolēni braukuši arī ar slēpēm un ragavām. Sportoja arī skolotāji – brāļi Kaudzītes. Piemēram, Matīsam Kaudzītem bija «vieglas metāla slidas ar zābaku papēdī iegriežamu skrūvi» [12]. No kalna bērni brauca tikai ar vienu slēpi, ko no apšu koka gatavoja vietējie amatnieki. Skolēni slēpes sauca par luģēm. Tās bija īsākas un platākas par tām, ko lietojam mūsdienās. Slēpju nūjas skolēni nedz pazina, nedz lietoja. Toties rokās skolēni turēja auklas, kas bija piesietas katras slēpes priekšgalā, un ar to palīdzību bija iespējams mainīt brauciena virzienu vai, laižoties lejā no kalna, tās palīdzēja noturēties līdzsvarā [12].

J. Stipro gandarīja sarunas par zinātni, mākslu, literatūru, ētiku, cēliem mērķiem, uzdevumiem un panākumiem. Par to liecina viņa 1923. gadā publicētais raksts «Vienkāršība dzīvē un audzināšanā» [13]. Viņš norādīja arī uz negatīvām parādībām sabiedrībā, piemēram, izšķērdību, uzdzīvi, dzīšanos pēc bagātības. Kopš jaunības viņš uzskatīja, ka cilvēki nav šķirojami bagātos un nabagos, ka neatkarīgi no izcelsmes un materiālā stāvokļa cilvēki var sēdēt pie viena galda un līdzās. J. Stiprais jau jaunībā aicināja atturēties no pārmērībām alkohola lietošanā un pārspīlējumiem apģērbā. Par šiem jautājumiem viņš referēja studentu korporācijas «Selonija» filistru (vecbiedru) biedrības pasākumā 1929. gada 14. janvārī [14]. Referāta nosaukums bija «Vienkāršība dzīvē un audzināšanā», to pavairoja un nosūtīja visiem aktīvajiem latviešu korporāciju locekļiem. J. Stiprais runāja par jau iepriekš minētajiem jautājumiem, atzīstot, ka nopelnītā nauda jātērē apdomīgi un vienmērīgi, ģimenei un skolai jāpaaugstina jauniešu tikumības līmenis. Pedagoģis, tautsaimnieks un žurnālists referātā teica: «Akadēmiski izglītotiem pilsoņiem neklājas iet nenosvērtu uzdzīvotāju pēdās un pavadā, ņemt tos sev par priekšzīmi un nelietīgi šķiest savu grūti un godīgi pelnīto mantu. Rietumeiropas kultūras tautas nepazīst izšķērdīgo uzdzīvi un pārliecīgo ēšanu un dzeršanu, kas turpinās līdz otram rītam, bojā veselību, mazina darba spējas. Šo uzdzīves veidu mēs esam mantojuši no austrumiem. Tas nav piemērots mūsu apstākļiem, jo viens vakars nereti pārsniedz pat mēneša ieņēmumus» [15]. Referāta noslēgumā J. Stiprais aicināja: «Mācīsim vienkāršību un taupību ne tikai ar vārdiem, bet ar visu savu dzīvi, tad jaunā paaudze, tauta un sabiedrība ievēros uzstādīto mērauklu un teicamo priekšzīmi» [15].

J. Stiprais veicis arī ievērojamu darbu, apkopojot latviešu tautas pasakas, teikas un nostāstus. Grāmatizdevēja, sabiedriskā darbinieka un mecenāta Jāņa Rauskas (1873–1967) izdevniecībā Valkā klajā nāca «Latviešu tautas pasakas» (1918), kas, rūpīgi vācot un apkopojot, atkārtoti izdotas septiņos sējumos (1921). Turpat iznākušas arī «Latviešu tautas teikas un nostāsti» (1921), kas nāca no latviešu rakstnieka, folklorista, pētnieka, sabiedriskā darbinieka un skolotāja Anša Lerha-Puškaiša (1859–1903) krājumiem, un tur rodami nostāsti par Daugavas izcelsmi, čūsku ķēniņu, Piebalgas krogu, Rankas un Pakuļu ezeru izcelsmi, Vecpiebalgas pili u. c. Arī «Tautas teikas un pasakas 1. daļa. Dievs, Pērkons, Velns» (1925) izdevis J. Rauska.

Pedagoģa darbs

Ar pedagoģa profesiju J. Stiprais iepazinās 1893. gadā, kad viņš, pārtraucis studijas, vienu gadu strādāja gan par privātskolotāju, gan

skolotāju privātā meiteņu skolā Kandavā, pēc tam divus gadus – par mājskolotāju Valmierā pie literāta un Valmieras Sv. Sīmaņa draudzes mācītāja Jāņa Neilanda (1840–1915), tad trīs gadus par skolotāju Jaungulbenē [16]. Sekoja pedagoga darbs Ikšķiles tuvumā, mācot divu fabrikantu dēlus, lai tie spētu mācīties reālskolā [4]. Studiju laikā pedagoģiskais darbs bija ar privātskolēniem. 1904. gadā tūlīt pēc studijām viņš devās uz Krieviju un Sibīrijas pilsētā Tomskā sāka strādāt par skolotāju biržas komercskolā un tirdzniecības vakara kursos. 1906. gadā jaunais inženieris atgriezās Latvijā un augustā sāka strādāt par inspektoru Tukuma tirdzniecības skolā. No 1909. līdz 1918. gadam viņš bija Tukuma komercskolas direktors. Komercskolā preču mācību, ķīmiju un dabas zinības mācīja RPI Ķīmijas nodaļas absolvents (1904) Arnolds Zariņš (1876–1940), kurš pirms tam bija strādājis par Tukuma pilsētas sekretāru. Matemātiku un fiziku mācīja Inženieru nodaļas absolvents (1907) Jēkabs Vītols (1877–1961) [17]. Ar A. Zariņu un J. Vītolu direktors J. Stiprais bija pazīstams jau kopš studiju laikiem, jo viņi darbojās studentu korporācijā «Selonija». Pirmā pasaules kara gados komercskola darbojās Valkā, 1918. gadā to slēdza. Pēc tam divus gadus – no 1918. līdz 1920. gadam – J. Stiprais strādāja par Valkas latviešu vidusskolas direktoru, tad 1920. gadā viņš atkal atgriezās Kurzemē un divus gadus pildīja Tukuma pilsētas vidusskolas direktora pienākumus [18].

1. attēls. Jānis Stiprais
(ap 1920).

1922. gadā J. Stiprais sāka vadīt Rīgas pilsētas 1. vidusskolu, no 1929. gada – ģimnāziju (tagad – Rīgas Valsts 1. ģimnāzija). Sākot strādāt par direktoru Rīgā, daļu skolotāju viņš jau pazina. Piemēram, Juri (Georgu) Lerhu (1881–1967), kurš bija mācījis matemātiku Tukuma komercskolā. Pildot direktora pienākumus, J. Stiprais esot bijis labs psihologs un pratis atrisināt konfliktus, samierināt, viņam piemītis nesatricināms miers un apdomīga nosvērtība. Viens no 1927. gada absolventiem, vēlākais dzejnieks Leonīds Breikšs (1908–1942) uzskatīja, ka direktors J. Stiprais pazina visus skolēnus kā paša bērnus [19]. Lai gan viņš bija stingrs, skolotāju cienīja. Pieķerot skolniekus nerātņībās vai pārgalvībās, viņš esot jautājis: «Zēni, vai tā nu var?» [19]. Skolas absolventiem viņš esot izteicis ļoti zīmīgus novēlējumus un pamudinājumus. 1934. gadā J. Stiprais no ģimnāzijas aizgāja. Viņa vietā par Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijas direktoru kļuva valstsvīrs, diplomāts, pedagogs, teologs, žurnālists un sabiedriskais darbinieks Pauls Oto Gailītis (1869–1943) [20], RPI Inženieru nodaļas absolventa (1911) Markusa Gailiša (1882–1942) brālis.

Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijas saime par direktora J. Stiprā aiziešanu no darba skolā nebija sajūsmā. Atzinības un cieņas apliecinājums rodams skolnieka, vēlākā veterinārārsta, Andreja Šmitmaņa (1915–2004) sacerētajā dzejolī «Dir[ektoram] J. Stiprais kungam aizejot»:

Jums mīļa bija jaunā skolas audze,
Kas katru gadu pulkiem nāca klāt.
Te, Pirmās ģimnāzijas telpās,
Tā tagad Jūs grib silti sumināt.

Jūs – ģimnāzijas tēvs un gādnieks,
Kam katrs skolēns bija mīļš un labs,
Nu aizejat uz citu darba vietu,
Bet Jūsu vārds te liels un dižens taps!

Mēs redzam Jūs ar jauneklīgu sparū
Tur ejot vien, kur pienākums Jūs sauc;
Bet Jūsu darbs un domas katru dienu
Pār latvju skolu jaunām audzēm trauc.

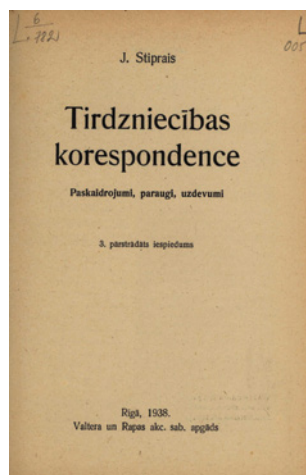
Un tagad, šķiroties no mūsu skolas,
Jūs aiziesat, bet Jūsu darbs būs dzīvs.
To minot, jaunās audzes vienmēr sacīs:
«Jūs – Pirmās Ģimnāzijas – Pirmais Krīvs!» [21].

J. Stiprajam 1934. gadā tika uzticēta jaunās Rīgas pilsētas V. Olava komercskolas organizēšana un vadība, kas arī bija par iemeslu, lai atteiktos no Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijas direktora amata. Par V. Olava komercskolas direktoru J. Stiprais strādāja vien pāris gadus un jau 1935./1936. mācību gadā aizgāja pensijā [22].

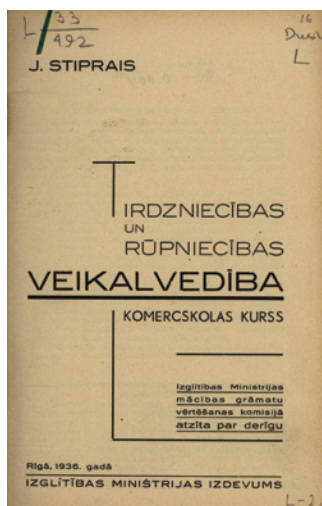
Līdzās pedagoģiskajam darbam skolā J. Stiprais kopš 1922. gada strādāja Latvijas Universitātē par lektoru, docējot latviešu un vācu tirdzniecības korespondenci un ievadu kooperācijā [23]. Šo darbu viņš turpināja arī pēc aiziešanas pensijā. Latviešu tirdzniecības korespondenci viņš mācīja arī Latvijas Tautas universitātē [24]. J. Stiprais lasījis lekcijas arī Krišjāņa Barona Tautas augstskolā [25].

Nozīmīgs ir J. Stiprā veikums mācību grāmatu sastādīšanā. Lai apgūtu gramatiku un iemācītos vārdus, J. Rauskas izdevniecībā Valkā 1918. gadā izdota rokasgrāmata vācu valodas pašmācībai ar sarunu, tirdzniecības vēstuļu un lūgumrakstu paraugiem, tekstiem lasīšanai. 1919. gadā iznāca divas ābece pamatskolām – «Strauts: mazā ābece» un «Strauts: ābece». Valkā izdota arī «Strauts: lasāma grāmata pamatskolām» četrās daļās (1923–1926), tās pirmā daļa tika iespiesta arī otrreiz – 1929. gadā Rīgā. J. Stiprā grāmata par seniem laikiem – Romu un Kartāgu – bija izmantojama zināšanu papildināšanai vēsturē, tā iznākusi J. Rauskas izdevniecībā 1927. gadā.

Vidusskolas kurss sabiedriskajās zinātnēs «Pamatjēdzieni par valsti un tiesībām» pirmo reizi izdota J. Rauskas izdevniecībā 1924., otrreiz – 1927. gadā. 20. gadsimta 30. gados Rīgā iznācis šīs grāmatas trešais, ceturtais un piektais pārstrādātais izdevums. Rīgā vairākkārt izdota mācību grāmata «Tirdzniecības korespondence» (1921, 1930, 1938), kā arī «Tirdzniecības un rūpniecības veikalvedība» (1936), «Tirdzniecības vēstuļu metodika» (1937), kas bija paredzētas topošajiem komersantiem.

2. attēls. J. Stiprā grāmatas «Tirdzniecības korespondence» vāks (1938).

3. attēls. J. Stiprā grāmatas «Tirdzniecības un rūpniecības veikālvēdība» vāks (1936).

Sabiedriskā darbība

Pedagogu, tautsaimnieku un žurnālistu J. Stipro nereti dēvē arī par sabiedrisko un kultūras darbinieku [22]. Viņš darbojās 1923. gadā dibinātajā Tautu Savienības (TS) veicināšanas biedrībā Latvijā, kuras mērķis bija sekmēt TS attīstību un tālāko izveidošanos, atbalstīt Latviju šajā organizācijā, popularizēt TS idejas un uzdevumus Latvijā. TS pēc Pirmā pasaules kara bija nozīmīgākā starptautiskā organizācija, tagadējās Apvienoto Nāciju organizācijas priekštece. Viens no veicināšanas biedrības dibinātājiem bija Jānis Čakste (1859–1927) [26].

Plašais un daudzpusīgais J. Stiprā veikums Latvijā tika augstu novērtēts – 1926. gadā viņš apbalvots ar IV šķiras Triju Zvaigžņu ordeni. Par darbu Latvijas Sarkanā Krusta galvenajā valdē saņēmis šīs organizācijas Goda krustu. Šajā organizācijā J. Stiprais darbojās līdzās inženierim, RPI absolventam (1901), selonim¹ Spricim Paeglem (1876–1962), kolēģiem LU – ārstiem, profesoriem Kārlim Baronam (1865–1944) un Ernestam Putniņam (1867–1962) u. c. [27].

4. attēls. Jānis Stiprais (20. gadsimta 40. gadi).

¹ Studentu korporācijas «Selonija» biedrs.

Mūža nogali un Otrā pasaules kara gadus J. Stiprais aizvadīja Latvijā. Viņš iestājās par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu un bija viens no 1944. gada 17. martā sastādītā Latvijas Centrālās Padomes Memoranda parakstītājiem [2].

Nobeigums

Pedagogs, tautsaimnieks, žurnālists un sabiedriskais darbinieks Jānis Stiprais bija «ievērojamākā personība, skolas promence divpadsmit ar pus gadus Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijas pastāvēšanas laikā» 20. gadsimta pirmajā pusē [28], pedagogs ar Dieva dotu talantu [29]. Viņš ir viens no RPI absolventiem, kuri augstskolā iegūtās zināšanas nodeva tālāk saviem audzēkņiem komercskolās, ģimnāzijās un universitātēs gan kā pedagogs, gan kā mācību grāmatu topošajiem komersantiem, lasāmgrāmatu pamatskolām un sociālo zinātņu mācību grāmatu vidusskolu un ģimnāziju audzēkņiem autors. Pateicoties zināšanām un mīlestībai pret pedagoga darbu, J. Stipro atceramies vēl arī pēc vairāk nekā septiņiem gadu desmitiem, kopš viņš devies mūžībā. Kultūrvēsturiska vērtība joprojām ir arī viņa apkopotajām latviešu tautas teikām, pasakām un nostāstiem.

Pētījuma gaitā precizēts, ka, lai gan dažādos dokumentos parādās divi dažādi J. Stiprā tēva vārdi – Andžs [30; 64. lp.] un Antons [2, 5], kļūdas nav pieļautas, jo jau studiju laikā RPI tika konstatēts, ka tēvu sauc gan par Andžu, gan par Antonu [18; 2. lp.]. J. Stiprais Rīgas pilsētas 1. ģimnāziju vadīja līdz 1934., nevis 1935. gadam [2]. Viņsaules ceļos skolotājs, tautsaimnieks un žurnālists J. Stiprais devās nevis 1946. gada 26. aprīlī [30; 88. lp.], bet 30. aprīlī, kas līdz šim ir ticis minēts kā miršanas datums, acīmredzot, tika apbedīts Meža kapos Rīgā.

J. Stiprajam bija divi dēli. Vecākais dēls devās aizsaulē, mācoties skolā, jaunākais – Pēteris Stiprais (1913–1947) – bija mediķis, miris un apbedīts Vācijā. J. Stiprā dzīvesbiedre Marija Stiprā (1884–1963) arī bija skolotāja.

ATSAUCES

- [1] **Zigmunde, A.** Pedagogam Jānim Stiprajam – 120. *Jaunais Inženieris*, 2000. gada 28. septembris, Nr. 3, 9. lpp.
- [2] **Kvāle, I.** (sast.). *Ar parakstu par Latviju: biogrāfiskā vārdnīca: Latvijas Centrālās Padomes Memoranda parakstītāju biogrāfijas*. Rīga: Latvijas Kara muzejs, 2014, 239. lpp.

- [3] Piebalgas draudzē 1870. gadā dzimušo saraksts. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LNA LVVA) 235. f., 4. apr., 2719. l., 13. lp.
- [4] **Graudiņš, K.** (sast.). *Selonijas albums, 1880–1905*. Jelgava: G. Landsbergs, [1905], 245.–246. lpp.
- [5] Jāņa Stiprā Latvijas Republikas pase. LNA LVVA 2996. f., 17. apr., 47347. l., 1. lp.
- [6] Studentu reģistrs. LNA LVVA 7175. f., 1. apr., 1904. l., 103. lp.
- [7] **Kamenskis, A. V.** *Edisons* (tulk. J. Stiprais). Rīga: R.L.B. Derīgu grāmatu nodaļa, 1892, 47 lpp.
- [8] **Stiprais, J.** Mūsu tirdzniecības mācību iestādes. *Dzimtenes Vēstnesis*, 1908. gada 18. augusts, Nr. 190, 1. lpp.
- [9] **Stiprais, J.** Mūsu tirdzniecības mācību iestādes. *Zemkopis*, 1908. gada 27. augusts, Nr. 35, 727.–728. lpp.
- [10] **Stiprais, J.** Skolas izvēle. *Brīvā Zeme*, 1922. gada 22. augusts, Nr. 186, 1. lpp.
- [11] **Stiprais, J.** Skolēnu atmiņas par brāļiem Kaudzītēm. *Brīvā Zeme*, 1923. gada 17. oktobris, Nr. 231, 5. lpp.
- [12] **Stiprais, J.** Brāji Kaudzītes un skolēnu ziemas sports. *Fiziskā audzināšana: rakstu krājums*. 1. sēj. Rīga: Latvijas fiziskās audzināšanas darbinieku biedrība, 1931, 24.–26. lpp.
- [13] **Stiprais, J.** Vienkāršība dzīvē un audzināšanā. *Brīvā Zeme*, 1923. gada 13. janvāris, Nr. 10, 5. lpp.
- [14] **Stiprais, J.** *Vienkāršība dzīvē un audzināšanā*. Rīga, 1929, 8. lpp.
- [15] Studentu korporācijas «Selonija» filistru biedrības filistru referāti. LNA LVVA 4261. f., 1. apr., 58. l., 71. lp.
- [16] Ģimnāzijas direktora J. Stiprā 25 gadu darba jubileja. *Latvis*, 1929. gada 12. oktobris, Nr. 2394, 6. lpp.
- [17] **Zvaigzne, A.** *Tukums un Tukuma skolas*. Tukums: Bijušā Tukuma apriņķa un pilsētas skolas audzinātāju un audzēkņu biedrība, 1934, 196. lpp.
- [18] Skolotāja Jāņa Stiprā personāllieta. LNA LVVA 1632. f., 1. apr., 20 102. l.
- [19] **Šmits, A.** Audzinātāja Jāņa Stiprā piemiņai. *Latvija*, 1947. gada 29. jūlijs, Nr. 55, 3. lpp.
- [20] Veraenderung in der Leitung der Rigaer Mittelschulen. *Riga am Sonntag*, 5. August 1934, Nr. 402, S. 1.
- [21] **Šmitmanis, A.** Dir. J. Stiprais kungam aizejot. *Magazina*, 1934. gada 17. augusts, Nr. 118, 6. lpp.
- [22] Dir. J. Stiprā 65 gadi. *Tēvijas Sargs*, 1935. gada 30. augusts, Nr. 35, 6. lpp.
- [23] Lektors Jānis Stiprais. *Latvijas Universitāte, 1919–1929*. Rīga: LU, 1929, 568. lpp.
- [24] Latvijas Tautas universitāte. *Jaunākās Ziņas*, 1936. gada 12. septembris, Nr. 207, 29. lpp.
- [25] Kr. Barona tautas Augstskola. *Jaunākās Ziņas*, 1937. gada 14. janvāris, Nr. 10, 6. lpp.
- [26] **Treijs, R.** Latvija un pirmā globālā starptautiskā organizācija. *Latvijas Vēstnesis*, 2001. gada 21. septembrī, Nr. 134, 11. lp.

- [27] Galvaspilsētas ziņas. *Jaunākās Ziņas*, 1940. gada 30. martā, Nr. 71, 9. lpp.
- [28] **Seglenieks, N.** Jānis Stiprais, direktors 1921–1934. *Rīgas pilsētas 1. ģimnāzija: rakstu krājums*, 1984, 313. lpp.
- [29] Ievērojamam audzinātājam pensijā aizejot. *Skolu Dzīve*, 1936. gada janvāris–februāris, Nr. 1/2, 15. lpp.
- [30] Latvijas Universitātes mācībspēka Jāņa Stiprā personāllieta. LNA LVVA 7427. f., 13. apr., 1636. l., 66., 88. lp.

Rīgas Politehniskā
institūta
absolventa Jāņa
Stiprā (1870–1946)
daudzpusīgā
pedagoģiskā
un sabiedriskā
darbība

ILUSTRĀCIJU AVOTI

1. attēls. Jāņa Stiprā Latvijas Republikas pase. LNA LVVA 2996. f., 17. apr., 47347. l., 1. lp.
2. attēls. Latvijas Nacionālā bibliotēka.
3. attēls. LNB.
4. attēls. Latvijas Universitātes mācībspēka Jāņa Stiprā personāllieta. LNA LVVA 7427. f., 13. apr., 1636. l., 64. lp.

ALĪDA ZIGMUNDE, *Dr. paed., Mg. phil.*, has been a Specialist at the Museum of Riga Technical University since 1989. From 2007 to 2015, she was a Senior Researcher. She is currently a Professor with the Institute for Humanities and the Head of the Department for Historic Research and Scientific Publications of the RTU Research Centre for Engineering History. Her main academic interests include the history of pedagogy in Europe, history of the institutions of education, and history of engineering sciences and universities.

Address: 1 Kronvalda Boulevard, Room 203, Riga,
LV-1010, Latvia
Phone: +371 298 696 42
E-mail: alida.zigmunde@rtu.lv

ELITA STIKUTE, *Dr. paed.*, Assistant Professor at the Faculty of Pedagogy, Psychology and Art, University of Latvia, teacher of the Latvian language and literature at Riga Centre Language School. Research fields: school pedagogy; critical thinking approach to learning; history of pedagogy: history of methodology of literature teaching, history of personalities – methodologists in the Latvian literature and language teaching. The author of more than 35 academic articles and a monograph «Didactics of Latvian Literature» (2011). Expert at Latvia's Council

of Science in the field of Educational Sciences (2014–2018). Member of the Education Terminology Subcommittee, Baltic Association of Historians of Pedagogy, and the Association of Latvian Language and Literature Teachers, mentor of higher education and school pedagogy, expert and developer of teaching aids within the project «School 2030». In 2018, she was awarded the «Golden Pen» by Riga City Council for her contribution to school pedagogy.

Address: *1 Imantas 7. līnija*, Riga,
LV-1083, Latvia
Phone: +371 26414041
E-mail: *elita.stikute@lu.lv*

Alīda Zigmunde, Elita Stikute

Versatile Pedagogical and Social Activities of a Graduate of Riga Polytechnic Institute *Jānis Stiprais* (1870–1946)

The research discusses continuous effort of a pedagogue, economist and journalist *Jānis Stiprais* (1870–1946) in his pursuit to obtain education and his versatile pedagogical activities in Tomsk (Russia), *Tukums*, *Valka* and Riga, as well as the contribution he made in such areas as journalism, folklore and social work. *J. Stiprais* shared his knowledge of economics gained at Riga Polytechnic Institute (RPI) with the students at the University of Latvia (UL), Latvia People's University and *Vilis Olavs* Commercial School; in the first half of the 20th century he was the principal of educational institutions in *Tukums*, *Valka* and Riga, he also was one of the signatories of the Memorandum of the Central Council of Latvia on 17 March 1944. In the recognition of *J. Stiprais* merit for Latvia, he was honoured with the highest award of the Republic of Latvia – the Order of the Three Stars.

Keywords: *Jānis Stiprais*, Riga Polytechnic Institute, signatories of the Memorandum of the Central Council of Latvia, school principals.